

IGNAC HORVAT I MARTIN MERŠIĆ STARIJI I VEZA SA STAROM DOMOVINOM

STJEPAN KRPAN
(Zagreb)

UDK 949.75 (436=862)
929 HORVAT, I.
929 MERŠIĆ, M.
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 13. X. 1994.

SAŽETAK. U okviru svoga višegodišnjeg proučavanja kulturne povijesti Hrvata iz zapadnougarske dijaspor, veze i suradnje gradišćanskih Hrvata s matičnom domovinom, autor se u ovom članku usredotočuje na rad i djelovanje Ignaca Horvata (1895.–1973.) i Martina Meršića st. (1868.–1943.), hrvatskih pisaca i djelatnika, buditelja hrvatske narodne svijesti. Razmatra se njihov književni rad i oblici njihove djelatnosti, crkvene i svjetovne, korespondencija, suradnja s hrvatskim tiskom, i dr. Na osnovi dostupnih podataka prosuđuje se iznimno značenje i uloga što ih I. Horvat i M. Meršić imaju u kulturnom, političkom, gospodarskom i općenarodnom smislu.

Pristup. Domovinske veze sa zapadnougarskim Hrvatima kao i one u obratnome smjeru stare su gotovo toliko koliko i nazočnost iseljenih Hrvata na tlu novoga zapadnougarskoga, donjoaustrijskoga, slovačkoga i moravskoga zavičaja. Posjetitelji iz stare domovine sunarodnjacima u navedenim prostorima bili su trgovci, vjerovjesnici, izaslanici feudalnih gospodara te crkvene i druge osobe. Od ovih posljednjih navodimo Stipana Konzula Istranina (1521.–1575.), Grgura Mekinića (?–1617.), a obojica su bili i ljudi od knjige. Pravnom znanošću u teoriji i praksi bavio se Ivan Kitionić Kostajničanin (1561.–1619.), isusovac Juraj Mulih (1694.–1754.), putujući misionar, obilazio je sela zapadnougarskih Hrvata, te priredivši za njih jednu nabožnu knjigu, djelatno se uključio u protureformacijski pokret. Kroz cijelo 17. stoljeće zapadnougarskim hrvatskim selima upravo su vrvjeli misionari koji su pridolazili iz Hrvatske. Navještanje evanđelja ljudima istoga jezika i iste narodnosti bila im je sasvim razumljiva stvar.¹

U posjetima iz Hrvatske na zapadnougarski prostor donosi 19. st. jednu novinu – posjetitelji iz stare domovine pretežito su svjetovne osobe određenih znanstvenih struka. Takvi su bili Fran Kurelac (1811.–1874.) jezikoslovac; Franjo Kuhač (1831.–1911.) etnomuzikolog; Ivan Milčetić jezikoslovac i etnolog; Milovan Gavazzi (1895.–1992.), etnolog; Mate Ujević (1901.–1967.) kulturolog; i dr.

¹ Nikolaus BENCICS: *Einige Bemerkungen zu älteren Beziehungen der burgenländischen Kroaten zur alten Heimat*, u: »Burgenland in seiner pannonischen Umwelt«, Eisenstadt 1984., Festgabe für August Ernst, str. 14–17. Vidi pretisak *Postille* (1568.), izd. IKD »Juraj Dobrila«, Pazin, Katedra čakavskog sabora, Buzet, Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću, Eisenstadt. Za pretisak priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih, Pazin, 1994.

Lako se dade zamijetiti da su se sve navedene osobe kretale s juga prema sjeveru, dakle iz stare domovine u onu novu, koju su sebi našli prognani ili odseljeni Hrvati uglavnom u 18. st. Sada je red izvijestiti o odlascima pojedinaca iz zapadnougarskih, danas gradišćanskih prostora, u staru domovinu kako bi u njoj eventualno našli nešto od svoga ega, svoga bića. Poznati su odlasci gradišćanskih gimnazijalaca na školovanje u Zagreb u vremenu neposredno prije I. svjetskoga rata te u njegovu tijeku. Poticatelji i izvršitelji tih pothvata bili su pajngarčanski školnik Martin Borenić (1850.–1938.) i zagrebački kanonik Janko Barlè (1869.–1941.)² i još neke osobe sa zagrebačkoga Kaptola. Ne ulazeći u svrsishodnost tih pothvata, treba priznati da je to kretanje mladih Hrvata iz zapadnougarske dijaspore potvrdilo mogućnosti održavanja veza matične zemlje i ogranka njenoga naroda koji sada obitava u zapadnoj Ugarskoj.

Nakon ovih najkraćih informacija o raznim oblicima kontakata između gradišćanskih Hrvata i stare njihove domovine, prijeći ćemo na čine same suradnje i na njihove rezultate koji se tiču dviju eminentnih ličnosti gradišćanskih intelektualaca, svećenika, koji su svaki na svoj način, jedan znatno više a drugi manje, kooperirali s Hrvatskom, uglavnom onom u Kraljevini Jugoslaviji, manje u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, te jedan od njih i u doba nedavno raspale SFRJ. Radi se, dakle, o Ignacu Horvatu (1895.–1973.) i Martinu Meršiću st. (1868.–1943.), vrhunskim ljudima u javnome životu gradišćanskih Hrvata od početka ovoga stoljeća pa do 40-ih, odnosno 70-ih godina našega stoljeća.

Ignac Horvat u Hrvatskoj

Onodobni zapadnougarski a sada gradišćanski Hrvati, ušavši nakon 1918. g. u austrijsku državu, morali su se adaptirati u nove životne uvjete. U prvome desetljeću toga snalaženja došlo je i do brojnijih njihovih veza s Hrvatskom.

Jedan od prvih posjeta Ignaca Horvata Zagrebu, pošto se već od godine 1928. počeo dopisivati s Matom Ujevićem, dogodio se u mjesecu kolovozu 1929. kad je Horvat u društvu pajngarčanskog školnika Slavka Marholda (1898.–1959.) krenuo vlakom na jug. Marholdov putopisni zapis obiluje zapažanjima o krajevima kojima su prolazili kao i o osjećajima koji su se u njima javljali dok su putovali domovinom svojih davnih predaka.³

Horvatov iscrpan i nadasve informativan izvještaj o sudjelovanju na Euharistijskome kongresu u Zagrebu godine 1930. počinje rečenicom: »Bili smo tek nekoliko iz Gradišća, ki smo se odazvali pozivu Središnjeg Odbora za Euharistički kongres...« Na kraju Horvat piše: »A mi, ki smo bili pri tom slavlju nazoči, ostavili smo nešto od kongresa prevelikom radošćom u srcu zbog tolike vernosti hrvatskoga naroda prema Bogu i svojoj očinskoj veri.«⁴ Bio je to jamačno prvi, nešto duži, boravak Ignaca Horvata u Zagrebu gdje je uz pribivanje Kongresu mogao razgledati kulturne i povijesne znamenitosti grada i sklopiti nova poznanstva. Već je iduće godine 1931. Ignac Horvat u Zagrebu uvršten u Zbirku

² Vidi bilješku 17. ovdje.

³ Gerhard LEDIČ: *Zagreb, elegantni varoš*, u: »Večernji list«, Zagreb 28. i 29. III. 1981., što je skraćeni prikaz objavljen u: *Ljetna knjiga Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću za leto 1930.*, str. 54. Vidi pretpisak *Deševnih pesan* (...) 1609. i 1611., izd. Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću, Eisenstadt. Za pretpisak priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih, Zagreb, 1990.

⁴ Ignac HORVAT: *U Zagrebu na Euharističkom kongresu*, u nav. *Letnoj knjizi*, str. 43–54.

životopisa hrvatskih katoličkih kulturnih radnika koja se vodi kod Hrvatskoga književnog društva Sv. Jeronima, kojega je bio član. Među te izabranike on je upisan 13. svibnja 1931. Osim osobnih podataka tamo je i njegov portret. Među važne događaje u svome dotadašnjem životu ubraja Horvat onaj kad ga je velikoborištovski farnik Martin Meršić 1922. g. odredio za urednika »Kršćanskih Hrvatskih novina«. Uskoro je počeo pisati kraće prozne stvari da bi narod poučio i zabavio te ga tako privikao na hrvatsko štivo i knjigu. Uz uređivanje »Hrvatskih novina« od 1923. g. u Beču, piše, rekosmo, prozu, te ju 1927. g. izdaje u Beču pod naslovom *Veliki i mali – Crte i slike*.⁵ Tema tih crtica jest gradišćanskohrvatsko selo i hrvatski čovjek u njemu. Ta zbirka nije ostala bez odjeka u Hrvatskoj. Prvi poznati osvrt na taj Horvatov prozni prvenac potječe iz pera Rudolfa Strohal (1856.–1936.), a objavljen je u zagrebačkoj »Omladini« 1928. g.⁶ Kritičar vidi nastanak Horvatova djela u rodoljubnome motivu, a taj je odvrćanje gradišćanskohrvatske mladeži od anacionalnih strujanja kojima suprotstavlja potrebu čuvanja materinjega jezika i domaćih običaja. Svaka crtica, tvrdi Strohal, ima ili rodoljubnu ili moralnu poantu. Motiv piščeva djelovanja svakako je silno rodoljublje koje on zanimljivom fabulom želi prenijeti na svoga čitatelja. Ovaj Strohalov osvrt spada među prve kritičke prikaze napisane u Hrvatskoj o jednom od proznih prvenaca nastalih iz pera jednoga gradišćanskog Hrvata. Iste godine svojim se pozitivnim osvrtom u »Narodnoj politici« oglasio o istoj knjizi i Janko Barlè.

U nastavljanju svojih sve plodnijih veza s Hrvatskom, Horvat izdaje godine 1930. u Zagrebu svoju zbirku pripovijesti s naslovom *Gradišćanke*.⁷ Koliko smo mogli utvrditi, na tu Horvatovu knjigu u Hrvatskoj su se osvrnula četiri kritičara. Bili su to inicijalima zabilježeni »m. – ič« u zagrebačkome listu »Luč« 1929. g. (knjiga je ustvari izašla u jesen 1929.). On tvrdi da: »Osim Kurelčevih *Jački* ovo je prvi put da se kod nas Hrvata izdaje djelo naših Hrvata u Gradišću... u izdanju Društva Sv. Jeronima«.⁸ Autor članka vidi u svakome gradišćanskom piscu buditelja hrvatske narodne svijesti, organizatora narodnih redova i čuvara hrvatstva u Austrijskoj Republici. Stoga književno djelovanje u gradišćanskim okolnostima ima odgojnu funkciju. Opisi u četirima ponuđenim pripovijestima u zbirci su živahni, dijalog naravan, a tema je pogospođenost seoske mladeži što škodi selu i narodu. U jednome svom osvrtu na tu knjigu godine 1930. kaže Mate Ujević (a i prethodni kritičar bit će da je ista osoba) o autoru *Gradišćanki* da je »...neumoran kao župnik, kao vođa svog prosvjetnog društva /u Novoj Gori, op. S. K./ najradišnji suradnik 'Hrvatskih novina' ... on je imao pred sobom težak teret: da zapravo stvori pravu gradišćansku pripovijest, i on je uspio«.⁹ Na isto djelo osvrnuo se u »Hrvatskoj reviji« 1930. g. i Ivan Krnic (1878.–1937.), koji govori o trima osobinama djela: o književnoj kvaliteti, slatkome dijalektu i povijesnoj pozadini.¹⁰ On smatra da su *Gradišćanke* djelo istaknutih kvaliteta, djelo s psihološkom komponentom kao i s

⁵ Ignac HORVAT: *Veliki i mali – Crte i slike*, Beč, 1927.

⁶ Rudolf STROHAL: *Ignac Horvat: Veliki i mali – Crte i slike*, u: »Omladina«, XI/1928., br. 9–10, Zagreb, str. 192–193.

⁷ Ignac HORVAT: *Gradišćanke – pripovijesti iz života Gradišćanskih Hrvata*, Zagreb, 1930.

⁸ m.-iç. (Mate Ujević?): *Glas sjevera* (Ignac Horvat: *Gradišćanke*), u: »Luč« XXV/br. 2, 1. XI. 1929., str. 79.

⁹ Ignac HORVAT: *Gradišćanke*, Zagreb, 1933., VIII. kolo, knjiga 29–32, HKD Sv. Jeronima Zagreb, predgovor Mate Ujevića.

¹⁰ Ivan KRNIC: *Gradišćanke*, pripovijesti iz života Gradišćanskih Hrvata, Zagreb 1930, u: »Hrvatska revija«, III/br. 4, 1930., str. 236–239.

problematikom sela, te koje su mogućnosti održanja manjinskoga naroda u dijaspori. Svakako da je ovim Horvatovim djelom gradišćanska književnost pokucala na vrata svekolike hrvatske književnosti, a istini za volju treba se upitati koliko su joj se ona otvorila ili barem odškrinula. Neosporno je, pak, da je hrvatska kulturna i druga javnost saznala kako se i među gradišćanskim Hrvatima javljaju ljudi od pera. Publicist Ante Rojnić (1905.–1969.) piše 1930. g. u zagrebačkome »Obzoru« da su *Gradišćanke* objavljene 1929. g. u 9000 primjeraka, od toga je 3000 dospjelo u Gradišće, a ostalo je raspačano u Hrvatskoj.¹¹

Osim Horvatovih veza s Hrvatskim književnim društvom Sv. Jeronima on se u Zagrebu, već od 1932. g. sprijateljio i s književnim društvom Zbor duhovne mladeži zagrebačke, koji su osnovali zagrebački bogoslovi 1836. g. To nam potvrđuje Horvatov posjet Zboru u Zagrebu 14. travnja 1932. g. na poziv Narodno-obrambene sekcije istoga društva. On je članstvo izvijestio o skorome obilježavanju 400-te obljetnice doseljenja Hrvata u današnji zavičaj. Prikazao je disperziju hrvatskih sela u Gradišću, stanje crkvenosti i školstva, postojanje i djelovanje kulturno-prosvjetnih društava, novinsko-izdavačku djelatnost. Buduća suradnja Zbora s Gradišćem preko Ignaca Horvata urodit će slanjem knjiga, tambura i dr.¹² U suradnji sa Zborom Ignac Horvat ostao je, prema raspoloživim podacima (pismima), sve do 1937. g. U tih sedam listova on se osvrće na kulturne prilike među Hrvatima u Gradišću, napose na one kulturno-prosvjetne naravi. Bilo je to vrijeme obnove Hrvatskoga kulturnog društva, nešto ranije pokretanja »Hrvatskih novina«, osnivanja junačkih i drugih društava diljem Gradišća, kojih je cilj bio unaprijediti život hrvatskoga pojedinca i hrvatske zajednice. Bile su to, zapravo, prve vjerodostojne informacije o gradišćanskim Hrvatima u nas u prvome poratnom desetljeću. One su, doduše, ostajale u užim hrvatskim krugovima, uglavnom u Zagrebu, no uskoro će te i takve obavijesti, zahvaljujući Ignacu Horvatu, i krugu njegovih prijatelja, biti obznanjivane preko našega dnevnog i drugog tiska i najširoj hrvatskoj javnosti. Na to Ignac Horvat Hrvatskoj nije ostajao dužan. On je preko domaćih »Hrvatskih novina« propagirao nova knjižna izdanja Društva Sv. Jeronima jer su upravo ta izdanja bila namijenjena, osim intelektualcima, i čitateljima niže naobrazbe.

Suradnja u hrvatskome tisku

Jedna od bitnih oznaka djelovanja ličnosti Ignaca Horvata jest da je on bio čovjek od pera. Tu svoju sklonost on je potvrđivao i u hrvatskim novinama i periodici. Prema našim podacima on je između 1927. g. i 1943. g. surađivao u desetak kalendara, časopisa i novina, i to uglavnom zagrebačkih, usto i u sarajevskome kalendaru *Napredak*. Njegovi prilozi bili su ili izvorni prozni sastavci ili kraći opisi nekih gradišćanskih narodnih običaja ili, pak, dokumentarni članci o prilikama u Gradišću. Među svoje suradnike ubrajali su ga zagrebački kalendari *Danica*, *Razgovor ugodni*, *Kalendar Srca Isusova i Marijina*, *Seljački kalendar* te već spomenuti sarajevski kalendar *Napredak*, zatim časopisi »Obitelj«, »Mladi Radiša« i »Mladost« te novine »Hrvatska straža« i »Narodna

¹¹ Ante ROJNIĆ: *Uspjeh knjige Gradišćanke od Ignaca Horvata*, u: »Obzor«, LXXI/br. 32, Zagreb 8. II. 1932.

¹² Iz Arhiva književnog društva »Zbor duhovne mladeži zagrebačke«, br. 1 od 3. V. 1932., br. 2 od 23. V. 1932., br. 3 od 11. V. 1932., br. 4 od 11. VI. 1934. i br. 5 od 27. X. 1937.

politika«. Svojim publiciranjem u navedenome i eventualno drugome hrvatskom tisku, Horvat je domovinsko čitateljstvo iscrpno informirao o gradišćanskim Hrvatima i time u staroj domovini budio interes za tu granu hrvatskoga naroda otrgnutu od matičnoga stabla u viorima stogodišnjeg hrvatsko-turskog rata (1493.–1593.).

Iz korespondencije Ignaca Horvata

U međuratnom vremenu Ignac Horvat izmjenjivao je pismene poruke sa sljedećim zagrebačkim intelektualcima: Ivanom Esihom (1898.–1966.), Stjepanom Ivšićem (1884.–1962.), Franjom Bučarom (1866.–1946.), Matom Ujevićem. Ovo nije potpun broj osoba s kojima se Horvat dopisivao, neke će biti spomenute kasnije, no do nekih od Horvatovih pisama slanih navedenima, nismo uspjeli doći. Među raritetima u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu našli smo manji broj pisama kojih je primatelj bio Stjepan Ivšić. Njemu je između godine 1937. i 1939. Ignac Horvat uputio četiri lista različita sadržaja.¹³ Tako Horvat moli Ivšića da svoje predavanje o gradišćanskim Hrvatima sastavi popularno. Nadalje javlja da se on, Horvat, i suradnici spremaju izraditi malu gradišćansko-hrvatsku gramatiku s pravopisom i rječnikom koji bi sadržavao ne samo gradišćanske nego i hrvatske književne riječi za što će im trebati stručna i novčana pomoć. Pismo Ivanu Esihu iz godine 1932. iscrpna je crkveno-školsko-kulturna informacija o Gradišću, s brojčanim podacima o hrvatskim učiteljima, svećenicima, zastupnicima u Saboru i Vladi, o školskom sustavu, o radu raznih društava, napose Hrvatskoga kulturnog društva, zatim o hrvatskome tisku i sl. Horvatovo pismo upućeno gđi Mari Ivšić pisano je godine 1967. i u njemu autor iskazuje svoju radost zbog skoroga izlaska Ivšićeve knjige *Jezik gradišćanskih Hrvata*. Iz spomenute kolekcije Horvatovih pisama spomenimo i jednu dopisnicu upućenu godinu 1931. Franji Bučaru kojom mu najavljuje skoro slanje nove »Ljetne knjige«. Poznato je da je Ignac Horvat izmjenjivao pisma i s Rudolfom Matzom (1901. –1988.), Josipom Andrićem (1894.–1967.), Jankom Barlèom i nekim hrvatskim kulturnim ustanovama u Zagrebu, do kojih stjecajem raznih okolnosti nije bilo moguće doći.

Osnutak Društva prijatelja gradišćanskih Hrvata

Poznatost gradišćanskih Hrvata u staroj domovini Hrvatskoj, najviše u Zagrebu, no i u pokrajini, što je bila s gradišćanske strane ponajviše zasluga Ignaca Horvata, s domovinske, pak, skupine oduševljenih intelektualaca na čelu s Matom Ujevićem, urodila je godine 1932. osnutkom Društva prijatelja gradišćanskih Hrvata u Zagrebu.¹⁴ Samu atmosferu povoljnu za osnivanje Društva uvelike je priredio zagrebački i pokrajinski tisak svojim informacijama o hrvatskim Gradišćancima. Pisanje Ignaca Horvata u hrvatskome katoličkom listu »Mladost« radalo je buđenjem interesa za gradišćanske Hrvate u staroj domovini. Među poticatelje osnutka spomenutoga Društva spadaju Matica hrvatska, dnevnik »Jutarnji list«, Društvo Sv. Jeronima te pojedinci: Rudolf Herceg (1888.–1951.), Ivan Esih, Stjepan Ivšić, Milovan Gavazzi, Stjepan Pavičić (1887.–1973.), Rudolf Horvat

¹³ Nacionalna i sveučilišna biblioteka Zagreb, rariteti, sedam pisama na četiri zagrebačke adrese.

¹⁴ Mate UJEVIĆ: *Gradišćanski Hrvati i naše veze s njima*, u: *Obzor* – spomen knjiga 1860.–1935., Zagreb, 1935., str 98–99.

(1873.–1947.), Rudolf Matz i dr. Društvo je u Zagrebu utemeljeno 11. rujna godine 1932. Bilo je to nadstranačko društvo čiji je cilj domovinska solidarnost za kulturnu individualnost i narodnu svijest gradišćanskih Hrvata. Bilo je to vrijeme diktature srpskog kralja Aleksandra Karađorđevića (1888.–1934.), vrijeme kada je bio suspendiran ustav i zatrt svaki trag demokraciji. Usprkos tomu, u Zagrebu su se redali koncerti sa skladbama iz Gradišća, održavana su predavanja te činjeni naponi da naša Akademija i Matica hrvatska objave jedno sveobuhvatno znanstveno djelo za koje je mnogo građe iz Gradišća već prikupio Ignac Horvat. Usto su se počele osnivati i podružnice istoga Društva po raznim hrvatskim krajevima. Tadašnje političke prilike u Hrvatskoj koje su imale sve oznake srpskoga velikodravlja, dovele su do toga da je Društvu 13. svibnja godine 1933. zabranjen rad. Godinu dana nakon toga objavljena je knjiga Mate Ujevića *Gradišćanski Hrvati* koja je kao prvi pokušaj sinteze o njima donekle ublažila nasrtaje jugoslavenskih vlasti na zbližavanje gradišćanskih Hrvata i nas u staroj domovini. Spomenimo da je velik pomagač autoru knjige u skupljanju građe bio upravo Ignac Horvat.

Veze Ignaca Horvata s Hrvatskom nakon II. svjetskog rata

U novim uvjetima našle su se godine 1945. i Austrija i Hrvatska, ova posljednja, zna se, kao dio Jugoslavije. Austrija kao nasilno uključeni dio III. Reicha bila je raskomadana na četiri zone te okupirana, trpeći mnoga zla, što je potrajalo deset godina. Bivša karađorđevićewska Jugoslavija prometnula se partizansko-komunističkim ratom najprije u državu diktature proletarijata, potom u federaciju narodnih republika i na kraju u polukonfederaciju republika s tzv. samoupravnim socijalizmom. Tako je nauk boljševičke škole bio primijenjen na jugoslavenske prilike, dakle i na Hrvatsku. I u tima turbulentnim godinama Ignac Horvat posjećuje Zagreb, dapače prvi poslijeratni kalendar »Gradišće«, godište 1946., tiskan je u tiskari Nakladnog zavoda Hrvatske u Zagrebu.¹⁵ O gradišćansko-hrvatsko-hrvatskoj uzajamnosti Ignac Horvat je nekako u to doba izrekao sljedeće umne riječi: »Mi hoćemo bratinstvo držati s onimi Hrvati od kojih su nas državne meže razlučile. S njimi skupa se hoćemo boriti za svoja narodna prava.«¹⁶

Za svoje književno stvaranje, navlastito za nj, ali i za predvodničko djelovanje u kulturnome organiziranju među Hrvatima u Gradišću te za promicanje veza sa starom domovinom Hrvatskom, Ignac je Horvat godine 1971. primljen u članstvo Društva hrvatskih književnika u Zagrebu.

Martin Meršić st. i stara domovina

Martin Meršić st., ili kako ga se ponekad popularno naziva stari Meršić, stariji je od Ignaca Horvata punih 28 godina. Njihova suradnja počinje godine 1922., kad je Meršić, osnovavši Hrvatsku kršćansko-socijalnu stranku, odredio za urednika stranačkoga glasnika »Kršćanskih Hrvatskih Novina« upravo tadašnjeg giječkog kapelana Ignaca Horvata. Oni su se, doduše, i ranije poznavali jer je Martin Meršić st. bio Ignacu Horvatu, gimnazijalcu u Šopronu, jedno vrijeme skrbnikom.¹⁷

¹⁵ Franz FAZOKAS und Eva M. FOLGER: *Die kroatischen Kalender im burgenländisch-westungarischen Raum*, in: *Burgenländische Heimatblätter*, 47. Jg., Heft 3, Eisenstadt, 1985., str. 113.

¹⁶ Vidi Stjepan KRPAN: *Gradišćanski portreti – Ignac Horvat*, Zagreb, 1988., str. 149.

¹⁷ Vidi Robert HAJSZAN: *Ignac Horvat*, Pinkovac, 1979., str. 11.

Meršićevi pothvati na duhovnom, kulturnom, političkom, spisateljskom, gospodarskom i općenacionalnom polju jesu mnogobrojni. Tema ovoga referata jest, kako smo to uvodno rekli, pregled njegovih veza sa starom domovinom Hrvatskom. O tome trebamo odmah reći da su rezultati traganja o toj temi vrlo skromni. Neka se ovo ne shvati kao decidirana tvrdnja – govorimo, naime, samo o rezultatima do kojih smo došli na više mjesta u Zagrebu. Navest ćemo ih redom. U »Sv. Ceciliji«, zagrebačkome časopisu za crkvenu glazbu, piše godine 1928. već spominjani kanonik Janko Barle u nekrološkom članku o Mati Meršiću Miloradiću uz ostalo i ovo: »Taj Ljudevit Gaj naših gradišćanskih Hrvata zaklopio je nakon kratke bolesti spokojno svoje oči dne 15. II. o. g. u jutro. I ako sam bio u zadnjim godinama rata s njime u živahnom dopisivanju, posljednjih godina nisam primio od njega nikakvih vijesti. Opetovano sam pisao njegovom rođaku župniku u Velikom Borištofu Martinu Meršiću star. neka ga podsjeti, da mi se javi, no od njega nikakva glasa...«¹⁸ Da je Janku Barleu, jednomu od prominentnih promicatelja hrvatskih veza sa zapadnougarskim, tada već gradišćanskim Hrvatima, stari Meršić bio poznat, to je iz ovoga navoda vidljivo. Samo, kako i u kojoj mjeri, to nam nije znano. Ili je stari Meršić, u slučaju Barle i Miloradića, bio samo sporedan i stjecajem okolnosti neuspješan posrednik?

U rukopisu Mirka Valentića s naslovom *O jednoj autohtonoj pojavi u kulturnoj baštini Gradišćanskih Hrvata*, nenaznačene godine, dotičući se Miloradićevih antiratnih pjesama, spomenuti autor, dakle Mirko Valentić, navodi sljedeće: »Stekao je uz Janka Barleu, očito nove poznanike u Zagrebu i Ljubljani. Tamo gdje ne stiže Miloradić, čini to mladi i veoma dinamični Mate (treba: Martin, op. S. K.) Meršić, stariji.«¹⁹ Daljih podataka o djelovanju staroga Meršića u ovoj stvari Valentić ne navodi. No, stari je Meršić u Zagrebu prisutan! Kako, ostaje da se istraži.

Mirko je Valentić, pregledavši ostavštinu Družbe Braće Hrvatskoga Zmaja u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, ušao u trag spisu iz pera Martina Meršića st. kojim on u Zagrebu traži novčanu pomoć za izdavanje zbirke Miloradićevih pjesama. U svrhu izdanja knjige izradio je stari Meršić dodatno prvi pregled Miloradićeva djelovanja s ocjenom njegove poezije. Taj, pretpostavimo esej, sadrži podatke o broju dotad objavljenih Miloradićevih pjesama (više od 100), a oko 120 ih je »skrio«. Usto je Miloradić napisao i pet dužih pripovjedaka. Stari je Meršić putujući u Zagreb sa sobom ponio 11 pjesama »kemljanskog pustinjaka«, koje su po njegovoj, Meršićevoj, prosudbi bile najbolje. Na kraju svoga spisa o Miloradićevu radu stari je Meršić naveo: »Samo su ravno oni (tj. Miloradić, op. S. K.) imali to pravo, napisat prvu hrvatsku slovnice. Zvana te male Slovnice su ur napisali 40 velikih stran, početak k jednoj velikoj gramatici. Oni su ur pred 40 letih bili naše jako svitlo i napisali prvu hrvatsku fiziku, tj. *Nauk Nature*«. Dakle, stari Meršić zdušno se zalagao da zbirka Miloradićeve poezije izađe u Zagrebu, što mu se nažalost nije posrećilo.

Prema nekome kazivanju Martin Meršić st. stajao je u nekoj svezi s đakovačkim biskupom Josipom Jurjem Strossmayerom (1815.–1905.). Spominje se naime Meršićeva promemorija upućena velikomu biskupu, no bez naznake kada je to biskupu uručeno. U Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu takvoga dokumenta naslovljenoga Strossmayeru nema. Nema traga ni bilo kakvom Meršićevu pismu

¹⁸ Janko BARLE: † Mate Meršić Miloradić, u: »Sv. Cecilija«, XXII/1928., sv. 2, Zagreb, str. 84. Usp. još: Alojz JEMBRIH: *Kulturnopolitički i sociolingvistički aspekti gradišćanskih Hrvata u pismima Martina Borenića*, u časopisu »Marulić«, XXII., br. 1, Zagreb, 1989., str. 53–68; isto, njemačka verzija u časopisu: »Burgenländische Heimatblätter«, Jahrg. 48., Heft 2, Eisenstadt, 1986., str. 57–87.

¹⁹ Mirko VALENTIĆ: Citirani referat, str. 4.

poslanom đakovačkom biskupu, pa se uvodna vijest ne može potvrditi. Pitanje je bi li se taj eventualni spis ili pismo ili više toga iz Meršićeva pera moglo naći u Biskupijskom arhivu u Đakovu. Na putu tomu istraživanju stoje danas dvije zapreke: nesređenost arhiva i današnje sigurnosno stanje grada Đakova koje se može definirati i ratnim i mirnodopskim, ili, pak, ni ratnim ni mirnodopskim. Pokušaj traganja za tom navodnom promemorijom u Đakovu zasada teško dolazi u obzir.

Prema našim saznanjima o Martinu Meršiću st. i staroj domovini Hrvatskoj raspoložemo još samo jednim podatkom. Zagrebački dnevnik »Obzor« objavio je godine 1940. vijest da je stari Meršić stupio u zasluženu mirovinu.²⁰

Zaključna riječ

Velik dio svoga radnog vijeka Ignac Horvat i Martin Meršić st. proveli su radeći neposredno na »gradišćansko-hrvatski narodni posli«. Prvi se isticao kao literat i voditelj svjetovnih i vjerskih društava s jakim hrvatskim nacionalnim akcentom. Posebna strana njegove ličnosti bila je ta da je u otkrivanju, uspostavi i održavanju veza sa starom domovinom ustrajao, s nekim prekidima, dugih četrdeset godina. U tim vezama osvjedočeno je gledao pomoć matičnoga naroda hrvatskoj dijaspori u Gradišću. Čitav niz prijatelja raznih generacija na hrvatskoj strani imao je uza se pa su oni svaki na svoj način pridonosili kulturnoj suradnji jednoga naroda u dvjema državama. Ignac Horvat zasigurno spada među najznačajnije Gradišćance koji su u staru domovinu donosili dah hrvatskoga Gradišća, a iz nje odnosili riječi ohrabrenja, upućivanja pouke te darova, najčešće u knjigama.

Martin Meršić st. nenadmašen je organizator hrvatskoga narodnog gibanja, najprije u zapadnoj Ugarskoj a potom u austrijskome Gradišću. Njegovi tragovi, kako smo vidjeli, u Hrvatskoj znatno su skromniji no oni Horvatovi. Valja međutim reći da ova rečenica o njemu ne smije biti i posljednja, jer sva istraživanja na eventualnim mjestima nisu obavljena. Što će npr. reći njegovi *Spominki*? Možda će nam oni otvoriti oči i uputiti nas na pravo mjesto. I ne zaboravimo – autor ovoga referata do časa pisanja, dapače, do završetka toga posla, Meršićeve memoare nije imao u svojim rukama.

Od smrti Martina Meršića st. prošlo je već pedeset godina, od preminuća Ignaca Horvata dvadeset. Njihovi grobovi nalaze se na seoskim grobljima Velikog i Malog Borištota, udaljeni jedan od drugoga svega nekoliko kilometara. Obojica su za života, jedan više drugi manje, Hrvatsku smatrali svojom drugom domovinom. Stoga, umjesto cvijeća na njihova posljednja počivališta dolaze iz stare domovine ove rečenice da simbolično budu upletene u bujne vijence štovanja koje Martin Meršić st. i Ignac Horvat zaslužuju.

IGNAC HORVAT AND MARTIN MERŠIĆ SR.: THE CONNECTION WITH THE OLD FATHERLAND

SUMMARY. In the context of his long-standing research into the cultural history of the Croats in Western Hungary, and the relations and cooperation of the Croats in Gradišće with their fatherland, the author focuses on the work of Ignac Horvat (1895–1973) and Martin Meršić Sr. (1868–1943), Croatian authors who worked on the revival of the Croatian national consciousness. The paper discusses their respective literary and other work, their Church-related and secular activities, their correspondence, texts in Croatian periodicals, etc. On the basis of available data, the author evaluates the exceptional significance of I. Horvat's and M. Meršić's work in the cultural, political, economic and general contexts.

²⁰ ie (Ivan ESIH): *Umirovljenje prvaka Gradišćanskih Hrvata Martina Meršića*, u: »Obzor«, 80/1940, br. 22, Zagreb, 27. siječnja 1940.